

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

הוֹצִיאֵנוּ כָּל אִישׁ מֵעֲלֵי! אחדות או פירוד?

הרב יוסף כרמל, ראש כולל 'ארץ חמדה'

לפני שיוסף הצדיק התגלה לאחיו, הוא פקד על כל הסובבים אותו: "הוֹצִיאֵנוּ כָּל אִישׁ מֵעֲלֵי" (מ"ה א). ביטוי זה מופיע פעם אחת נוספת בכל התנ"ך: "וַיֹּאמֶר אֶמְנוּן הוֹצִיאֵנוּ כָּל אִישׁ מֵעֲלֵי" (שמואל ב' י"ג ט). צריך להבין מה הקשר בין יוסף ואחיו בני יעקב, לבין אמנון בן אחינועם ותמר בת מעכה, בני משפחתו של דוד המלך. ניתן להוכיח כי פרק י"ג בספר שמואל ב' משמש כ"מְרָאָה מנגידה" לפרקים בספר בראשית, העוסקים בבניו של יעקב אבינו (נדון בכך באריכות בע"ה בספרי 'צפנת שמואל' שיצא בקרוב). נתרכז בדברינו במשמעות השימוש הכפול בביטוי זה. יוסף ציווה על כל הסובבים לעזוב את החדר לפני ההתגלות, כדי לשמור על כבודם של אחיו וכדי להפוך את מצב הפירוד לאחדות. לכן, הכתוב מסכם: "וַיִּנְשָׁק לְכָל אָחָיו וַיִּבְרַךְ עֲלֵהֶם וְאָחָיו כֵּן דִּבְּרוּ אִתּוֹ" (מ"ה טו). השונאים = "וַיִּשְׁנְאוּ אֹתוֹ וְלֹא יָכְלוּ דַבְּרוֹ לְשֵׁלֶם" (ל"ז ד) הפכו לאוהבים ומדברים. מטרתו של יוסף הייתה להסתיר את חטא המכירה ולאחד מחדש את כל המשפחה. הוא נקט בדרכה של אמו שומרת הסוד, שדאגה שלא לבייש את אחותה, לכן גם לא סיפר לאביו אודות אירוע המכירה. לעומתו, אמנון סילק את הנוכחים, כדי שיוכל לבצע את זממו באחותו. מעשהו של אמנון גרם לשבר נורא בתוך בית דוד. בעקבות פשעו של אמנון, שנאה אדירה הרסה כל חלקה טובה במשפחה. אבשלום הפסיק לדבר עם אמנון ובסופו של דבר גם רצח אותו ונאלץ לברוח אל סבו מלך גשור. דוד לא הסכים במשך תקופה ארוכה לראות את פניו (י"ג לח, י"ד כח). הכתוב מדגיש כי השנאה בביתו של דוד תפסה את מקום האהבה. לכן הדגיש הכתוב: "וַיִּשְׁנְאוּ אֶמְנוּן שְׂנֵאָה גְדוֹלָה מְאֹד כִּי גְדוֹלָה הַשְׂנָאָה אֲשֶׁר שְׂנֵאָה מֵאֲהָבָה אֲשֶׁר אֲהָבָה... וְלֹא דָבַר אֲבִשְׁלוֹם עִם אֶמְנוּן לְמַרְעֵ וְעַד טוֹב כִּי שָׁנָא אֲבִשְׁלוֹם אֶת אֶמְנוּן" (י"ג טו, כב). מה היה שכרו של יוסף ומה היה עונשו של אמנון? בכל ערב שבת, כששלום בבית הופך לערך עליון, נהגו כל בית ישראל שהאבא מברך את הילדים (יש הנוהגים שגם האמא מברכת). הברכה שנבחרה היא ברכתם של בני יוסף: "וַיִּבְרַכֶם בַּיּוֹם הַהוּא לְאִמּוֹר בָּרַךְ יִשְׂרָאֵל לְאִמֹר יִשְׁמְךָ אֱלֹהִים כְּאֶפְרַיִם וְכַמְנַשֶּׁה" (מ"ח כ). אלה הנערים שנתברכו גם בברכת ריבוי הצאצאים "וַיִּדְגּוּ לָרֶב בְּקִרְבֵּי הָאָרֶץ" (שם טו). לעומתם, אמנון, מפר האחוה, שלא נהג כ'אחי', נכרת ועבר מן העולם, ללא צאצאים. חז"ל לימדונו כי בעקבות מעשהו איבד הוא את היכולת להביא ילדים לעולם (עיינו סנהדרין דף כ"א ע"א) ואת הזכות למלוך אחרי דוד, כבכור הבכורים. יתכן והדברים מפורשים בנבואת ירמיהו: "פֹּה אָמַר יִקְוֶה כְּתָבוּ אֶת הָאִשׁ הַזֶּה עֲרִירִי גֹבֵר לֹא יִצְלַח בְּיָמָיו כִּי לֹא יִצְלַח מְזַרְעוֹ אִישׁ יֹשֵׁב עַל כְּסֵא דָוִד וּמִשָּׁל עוֹד בִּיהוּדָה" (כ"ב ל).

הבה נתפלל כי מול גלי השנאה בעולם אנו נחזק את האחוה. נלך בדרכו של יוסף ונזכה גם לברכת בניו.

<p>לע"נ ר' אליהו כרמל ז"ל נלבי"ע ח' באייר תשע"ו</p>	<p>לע"נ רבי יעקב ז"ל בן אברהם ועיישה וחנה בת יעיש ושמחה סבג</p>	<p>לע"נ ר' מאיר ז"ל בן יחזקאל שרגא ברכפלד</p>	<p>לע"נ מרת שרה ונגרובסקי ע"ה בת ר' משה זאב נלבי"ע י' בתמוז תשע"ד</p>	<p>לע"נ הרב אשר וסרטיל ז"ל ט' בכסלו תשס"ט</p>
<p>לע"נ יחזקאל צדיק ז"ל, נלבי"ע י"א באייר תשע"ו</p>	<p>לע"נ הרב שלמה מרזל זצ"ל, חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלבי"ע י' באייר תשע"א</p>	<p>לע"נ הרב ראובן אברמן זצ"ל, חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלבי"ע ט' בתשרי תשע"ו</p>	<p>לע"נ מר שמואל שמש ז"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלבי"ע י"ז בסיוון תשע"ד</p>	

לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד

חמדת האנציקלופדיה התלמודית

הפרשה בהלכה

חנופה

עומד יהודה לפני השליט ואומר לו מילים כדרבנות: "כי כמוך כפרעה" - מבטיח ואינו מקיים. בכך קיים יהודה את המצווה עלינו "ולא תחניפו את הארץ" (במד' לח, לג) - שלא נחניף לרוצח למעלתו או לתוקפו או לכבוד משפחתו. במקרה דנן באמת יכול היה יהודה להתייחס לשליט "הזר" העומד לפניו כאל רוצח, שהרי בסוף הפרשה הקודמת דובר על כך שזה "אשר ימצא אתו מעבדך, ומת".

מזוהרים אנו שלא להחניף אפילו למי שמתנהג כראוי, ולשבתו בפניו ואפילו שלא בפניו במה שאין בו. משום כך נתחייבו כליה אלה שאמרו לאגריפס "אל תתיירא, אחינו אתה", שהרי באמת היה מלך נוכרי. כששבחים אדם במעלות שאין בו, עלולים השומעים לסמוך על כך, ובאים לידי מכשול ונזק.

יש היתר לחנופה כשמדובר בסכנת נפשות או מפני דרכי שלום, שאז מותר לאדם להראות פנים וחיבה יתירה, גם אם אין פיו ולבו שווים. כדי להימנע מחנופה אסור לאדם לזלזל בכבוד הזולת. משום כך, כשהאכיל תודוס איש רומי את אנשי מקומו בגדיים צלויים בליל פסח, אמרו חכמים: "אלמלא תודוס אתה - אדם חשוב - גזרנו עליך נידוי." אין זו חנופה כלפי האיש החשוב, אלא חשש לזלזול בכבודו.

ע"פ הערך חנופה בכרך טז

הפקעת שערים

בפרשתנו דואג יוסף לבל יופקע מחירה של התבואה במצרים. להלכה, מופקד על כך בית-דין, וחובתו לפקח שהסוחרים לא ירויחו יתר על המידה. בעיקר מדובר על אוכל נפש - מזונות בסיסיים שחיי נפשות תלויים בהם: יינות, שמנים וסלתות. בדרך כלל ההקפדה היא שהרווח לא יעלה על שתות (כ-17%), אם כי ניתן להוסיף על כך הוצאות ודמי טירחה. כמוכן, בית הדין חייב לקבוע מחירי מכסימים לכל המוכרים בלא אפליה.

מהי הסנקציה שבה ינקוט בית הדין כנגד סוחר שהפקיע שערים? לפי הרמב"ם, מכים אותו; ולפי השו"ע קונסים אותו בממון. אבל יש בידם אפשרות נוספת, והיא: חרם קונים. בשו"ת צמח-צדק הישן מובא שבאחת הקהילות הפקיעו מוכרי הדגים את מחיר סחורתם, ואז נפסק שהקהל לא יקנה דגים במשך כמה שבועות, עד שהמחיר ירד. זאת למרות שבכך בוטלה מצות כבוד שבת בהעדר דגים לסעודות. כראייה לאפשרות זו, הביא הצ"צ את המשנה בכריתות, שכאשר התייקרו מחירי הקינין (הקרובן שמביאה כל אשה זבה) הקל רשב"ג ואיפשר לאשה להביא קרבן אחד על כמה זיבות מסופקות.

אולם החתם-סופר דחה ראייה זו. ראשית, בקרבנות - גם אם כעת תביא האשה קרבן אחד, עוד יכולה היא לתקן ולהוסיף קרבנות על הזיבות האחרות; ואילו מי שלא אכל דגים בשבת, שוב אין לכך תקנה. ועוד, בשבת עני שאינו משיג דגים - פטור מהם; ואילו בקרבנות - אין פטור מוחלט אפילו לעניים.

ע"פ הערך הפקעת שערים בכרך י

רפואה והלכה

לב

מתוך: א. שטינברג, אנציקלופדיה הלכתית רפואית, מהדורה חדשה תשס"ו, כרך ד, ערך לב וכלי דם, טורים

197 - 226

וראה בהרחבה באנציקלופדיה תלמודית כרך לה ערך לב טורים תשנז-תשצ

וַיִּגְדֹּי לוֹ לְאֹמֶר עוֹד יוֹסֵף זֵי וְכִי הוּא מֵשֵׁל בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּסַּג לָבוֹ כִּי לֹא הָאָמִין לָהֶם [בכרמית מה כו]

פרשנות המקרא

רס"ג: 'ויפג לבו' - נסתפק לבו.

רש"י: 'ויפג לבו' נחלף לבו והלך מלהאמין, לא היה לבו פונה אל הדברים, לשון מפיגין טעמן בלשון המשנה, וכמו 'מאין הפגות' (איכה ג מט), 'וריחו לא נמר' (ירמיה מח יא) מתרגמינן וריחיה לא פג.

רשב"ם: 'ויפג לבו' - החליף לבו לומר אין זה אמת 'כי לא האמין להם', כמו 'אל תתני פוגת לך' (איכה ב יח) 'וריחו לא נמר' (ירמיה מח יא) מתורגם וריחיה לא פג.

אבן עזרא: 'ויפג לבו' - מגזרת 'אל תתני פוגת לך' (איכה ב יח), והטעם שעמד לבו ודממם, כטעם 'וימת לבו' (שמו"א כה לו) וכו' ואל תתמה על מילת 'ויפג' כי כן דרך הנביאים לדבר כמו 'ונשמה לא נשארה בי' (דניאל י יז).

רמב"ם, פירוש המשניות יומא א ז: ועניין עמוד והפג אחת על הרצפה רוצה לומר הפשיר חמימות רגליך שתעמוד שעה אחת על הרצפה לפי שהרצפה תצנן הרגלים וכו' והפג היא מילה עברית 'ויפג לבו' וענינו שנפשרה חמימות לבו.

רמב"ם, מורה נבוכים, א לט: 'לבו' שם משותף, הוא שם האבר אשר בו מוצא חיות כל בעל לב 'ויתקעם בלב אבשלום' (שמו"ב יח יד), וכיון שהאבר הזה באמצע הגוף הושאל לאמצע כל דבר וכו', והוא גם שם המחשבה וכו', והוא שם הדעה וכו', והוא שם הרצון וכו', ויש שהושאל לה' כפי הענין הזה וכו', והוא שם השכל וכו', ובענין הזה הושאל לה' בכל מקום, כלומר שהוא מורה על השכל, זולתי במקומות בודדים שיש שהוא מורה בו על הרצון, כל מקום כפי ענינו.

רד"ק: 'ויפג לבו' - חלש ונרפה לבו על שזכרוהו לו.

רמב"ן: 'ויפג לבו' - נחלף לבו והלך מלהאמין וכו' לשון רש"י, ואינו נכון כי לשון פוגה שבייתה וביטול, כמו 'אל תתני פוגת לך' (איכה ב יח), וכן 'עיני נגרה ולא תדמה מאין הפגות' (איכה ג מט) שנגרה תמיד מאין שבייתה והפסק. וכן מפיגין טעמן שמפזרין אותו ומתבטל, וכן 'על כן תפוג תורה' (חבקוק א ד) תיבטל ותיפסק. וגם זה 'ויפג לבו' שנתבטל לבו ופסקה נשימתו, כי פסקה תנועת הלב והיה כמות, וזה הענין ידוע בבוא השמחה פתאום, והוזכר בספרי הרפואות כי לא יסבלו זה הזקנים וחלושי הכח שיתעלפו רבים מהם בבוא להם שמחה בפתע פתאום, כי יהיה הלב נרחב ונפתח פתאום, והחוס התולדי יוצא ומתפזר בחיצוני הגוף ויאפס הלב בהתקררו, והנה נפל הזקן כמת.

חזקוני: 'ויפג לבו' - לשון 'אל תתני פוגת לך' (איכה ב יח) לשון הנחה, פירוש וינח לבו כי לא נבהל עוד ולא נתעורר במה שאמרו לו כי לא האמין להם עד שראה העגלות. דבר אחר, לשון טיול ושמחה וחברו ביומא אישי כהן גדול עמוד והפג אחת על הרצפה, שהיה הדבר עליו כשחוק, ותרגומו מוכיח עליו - והווי מליא פיגן על ליביה.

רבנו בחיי: 'ויפג לבו' - מלשון 'מאין הפגות' (איכה ג מט), כלומר אין הפסק לדמעות, ויפרשו פסקה תנועת לבו והיה כמת, וכן בדרך הטבע כאשר תבוא שמחה פתאום על האדם יתעלף ויהיה כמת, וטעם הדבר כי יפתח הלב ויתרחב פתאום והחוס הטבעי שבתוך הלב יוצא ממנו יתפשט בחיצוני הגוף ואז ישאר הלב מבפנים קר ומתוך כך בא לידי עילפון. והענין הזה ברוב הוא נמצא בזקנים ובבני אדם חלושי הכח בבוא להם השמחה פתאום.

ספורנו: 'ויפג לבו' - נתעלף וחסרה קצת דפיקת לבו ורוחו ממה שהיה קודם כמנהג בעילוף, מדאגת לבו בהזכירם את יוסף וכו' כמו שיקרה בעת השמחה הפתאומית הממיתה בצאת הרוח החיוני אל החוץ.

רש"י הירש: 'ויפג לבו' - בדרך כלל מדמים ויפג לבו אל 'מאין הפגות' (איכה ג מט) שפירושו ללא הפסקה. נמצא פירוש 'ויפג לבו': לבו עמד, הוא התעלף, כמובן מרוב שמחה וכו', אך הכתוב מפרש 'כי לא האמין להם', אם לא האמין להם לא יכול להתעלף מרוב שמחה. ומכאן שיש לפרש את 'פוג' במשמעות אחרת. 'פוג' מורה על הפסקת תנועה. נמצא 'ויפג לבו': רוחו נתבלבלה, לבו עמד מתוך ספק, כי לא האמין להם.

העמק דבר: 'ויפג לבו' - כפרש"י דשורש פג בכל מקום מלשון חילוף 'אל תתני פוגת לך', שלא תחליף בכייתך לתנואה אחרת וכן בכל מקום, וכאן משמעו שהיה לב יעקב מתחלף מרגע לרגע כמסתפק.

* * *

הלב הוא האיבר השרירי, המזרים את הדם בגוף.

הלב מכונה במקרא גם בשם לבב [1] ובשם שכוי [2]. בתלמוד, וגם בין העמים הקדמונים, ציינו לפעמים במונח לב גם את הקיבה [3], ולעיתים קשה להחליט בתיאורי חז"ל על מחלות "לב" אם מתכוונים ללב או לקיבה. לפעמים מתכוונים במונח לב לבית החזה, שבו נמצא הלב [4].

באופן מושאל משמש המושג לב כביטוי למרכז החיים, ומרכז החושים, הרגש, השכל והרצון, ובמובן זה של רצון ושכל הושאל המושג לב לבורא [5]; כביטוי לאמצע הדבר או למרכזו [6]; כביטוי להסכמה כללית, פה אחד [7]; כביטוי למלא דבר במלוא הרצון והכנות [8]; וכביטוי לרעיונות כמוסים, שאין מדברים עליהם [9].

הלב במקרא, בחז"ל ובראשונים

חיוניות ותכונות

עובדת חיוניותו של הלב באה לידי ביטוי בדברי שלמה המלך: 'מכל משמר נצור לבך' [10]. חשיבותו של הלב ופגיעותו הרבה מתוארים בכך, שהוא רב חולאים מכל האיברים, ורב בריאות מכולם וכו', שהוא בחולאים מתמידים הפוגעים אותו בכל עת מדאגות ויגונות, ופחד ונטירה, ואהבה וסכנות, ומזגו עם העתים בהיפוך ושינוי מתוספת ומגרעת הנשימה מבלעדי המאכלים הרעים והמשתה הרע, והתנועות והטרחים, והשינה והיקיצה, כולם פועלים בו, וזולתו מן האיברים במנוחה [11]; הלב לפי זוך הרגשתו, הבאה בסיבת צלילות דמו, וריבוי האוויר שבו, מרגיש בדבר הקל ביותר שיפגע בו, ודוחה מעליו כל זמן שנשארת בו היכולת לכך וכל איבר אחר אין הרגשתו כהרגשת הלב, ולכן תתעכב בו הליחה עד התהוות בו החלאים [12].

לב כאיבר מוזכר רק במקומות בודדים במקרא [13], ולעומת זאת בכל מאות האיזכורים של הלב במקרא [14] הוא בא כביטוי לתכונה נפשית, שכלית או התנהגותית. אמנם יש לציין, כי על פי ידיעותינו במדע כיום, המוח הוא הממונה על התיפקודים

השכליים, הרגשיים וההתנהגותיים, בעוד שללב כל תפקיד בתחומים אלו, ואין הוא משמש אלא כמשאבה להזרמת הדם בגוף. ואכן, לא נמצאו כל שינויים שכליים או רגשיים במושתלי הלב הרבים בדורנו, ואין להם כל דמיון התנהגותי לתורמי הלב [15]. על פי מיקראות מן התנ"ך נימנו במדרש [16] חמישים ושמונה התכונות של הלב. בין חכמי ישראל שררה מחלוקת ביחס לשאלה היכן מרכז החכמה, המחשבה, והרגש - במוח או בלב [17].

אנטומיה

חז"ל ידעו, שהלב הוא בצד שמאל [18], והוא בין קנה לריאה, וכנפי הריאה מסככים עליו, ותלוי בכיס, ודומה לאתרוג, ושני בתים בלב ושתי אזניים [19]. הלב סגור מלפנים על ידי מפתח הלב, אשר מורכב משש עצמות [20]. חז"ל תיארו שיש ללב שני חדרים, המכונים חללים - האחד גדול, והשני קטן [21]. בזיהוי חללים אלו מצינו מספר הסברים: יש מי שכתב, שהחלל (החדר) השמאלי הוא הגדול, והימני הוא הקטן [22]; יש מי שכתב, שהחלל הגדול הוא החלל אמצעי, והחלל הקטן מתייחס להרבה חדרים קטנים שמסביב לחדר [23]; ויש מי שכתב, שללב יש שלושה חללים [24]. יש מי שהסביר, שחלל גדול נקרא כל אחד מהחדרים, וחלל קטן נקרא כל אחד מהפרוזדורים [25]. טרפז הלב [26], הוא כיס הלב [27].

פיסולוגיה

פעילות הלב נתפסה הן כמזרימת הדם בגוף, והן כחלק ממערכת הנשימה, שהיא יוצאת מן הלב דרך הריאה, "ודבר זה ברור מאד שאין נשימה אלא כשיש חיות בלב, שממנו ולצורכו היא הנשימה וכו', משום שדרך החוטם יוצא האוויר החם מן הלב, ונכנס בו אוויר קר לקרר הלב, ואם אין לב אין נשימה" [28], "והלב צריך לריאה ולגרון, ולאף, ולסרעפת, ולשריר המניע את שריר החזה, המסיע לפעולת הנשימה, המעמידה את מזג הלב על תיקונו בעזרת האוויר הנכנס והאד היוצא" [29].

רפואה מונעת

חז"ל מנו מספר מאכלים שהם טובים ללב, ומספר מאכלים שהם רעים ללב [30].

גורמים ומחלות המפריעים בתיפקוד הלב

חז"ל קבעו מספר דברים שגורמים להפרעות בתיפקוד הלב: כל המאריך בתפילתו ומעיין בה, סוף בא לידי כאב לב, שנאמר [31] 'תוחלת ממשכה מחלה לב' [32], והכוונה לכאב נפשי, כאדם מצפה ואין תאוותו באה [33]. עמידה קשה ללב [34]. מספר מחלות לב והטיפול בהן מוזכרות בחז"ל: חולשת הלב נגרמת מרעב [35], ומאכילת חרדל בכל יום [36]. מצב זה מקשה על הלימוד [37]. הטיפול לחולשת הלב: יביא בשר מירך ימין של איל, ויביא צפיעי בקר, ואם אין לו יביא קיסמים מהערבה, ויעשה מהם גחלת, ויצלה בהם את הבשר ויאכלנו, וישתה אחריו יין מזוג [38]. יוקר הלב, היינו שליבו כבד עליו [39], ולפיכך הכוונה למצב נפשי ירוד ומדוכא. הטיפול ביוקר הלב: ישתה חילתית במשקל שלושה זהובים, במשך שלושה ימים [40]; ואם התחיל לשתות זאת לפני השבת, מותר לשתות בשבת, אפילו במקום שלא נהגו הבריאים לשתות, כי אחרת מסתכן הוא [41]. טיפול אחר: יביא שלוש חלות של שעורים, וישרה אותן בכותח שלא עברו עליו ארבעים יום ויאכלן, וישתה אחריהן יין מזוג [42]. פירחא דליבא [43], היינו דפיקות לב או התעלפות [44]. הטיפול בפירחא דליבא: יביא שלוש חלות של חיטים, וישרה אותן בדבר ויאכלן, וישתה אחריהן יין חי [45]. צירחא דליבא [46], היינו כאב לב [47]. הטיפול - יביא ניניא בשיעור של שלוש ביצים, וכמון בשיעור של ביצה, ושומשום בשיעור של ביצה, ויאכלם [48]. דרך מניעה של כאב לב היא על ידי טעימת קצח [49]. מי שגונח מליבו, היינו שמילל ומייבב מכאב לב, אין לו תקנה אלא שיינק חלב עז רותח משחרית לשחרית [50], ורפואתו שצריך לינק בעצמו מן הבהמה [51], ודבר זה מותר אפילו בשבת [52], ואף על פי שאין בו סכנה [53]. באופן כללי קבעו חז"ל: כל כאב, ולא כאב לב [54], ולפי ההקשר בתלמוד, מסתבר שמדובר בכאב גופני. כמו כן קבעו חז"ל שמכת לב קשה לגוף [55]. אוטם הלב מוזכר, כנראה, במקרא בשם תמהון לבב [56]. יש אומרים שהפרעות בקצב הלב מתוארים בתורה בפסוקנו: כשהגידו ליעקב שיוסף חי, כתוב בתורה 'ויפג לבו', וכתבו המפרשים, שהכוונה שחסרה קצת דפיקות לבו והתעלף [57], והיינו שיעקב סבל באותו רגע מהפרעה בקצב הלב. ויש מי שכתב, שמכיוון שהמצב היה הפיך, כנראה מדובר במנגנון וזו-ואגלי של התעלפות [58].

פרטי דינים

בדיני טריפות

ניקב הלב נקב מפולש לבית חללו, בין שניקב לחלל גדול, ובין שניקב לחלל קטן - טריפה [59].
 דין ניטל הלב לא נמצא בתלמוד, ולא נמנה ניטל הלב בין הטריפות של חסרה, כי בעלי חיים אינם יכולים להתקיים בלא לב [60]. על כן יש הסבורים, שאם נמצאה תרנגולת בלא לב, הרי היא כשרה, כי בוודאי אבד הלב [61], ואם נבראה חסרת לב, הרי היא נבלה [62]. לעומתם, יש שכתבו שניטל הלב טריפה [63]. דעה זו מבוססת על ההנחה, שבעלי חיים יכולים להתקיים ללא לב [64]; ויש שכתבו, שיכולים בעלי חיים להתקיים בלא לב, כי יש להם דבר אחר המתפקד במקום הלב [65].
 עצם בלב - יש מי שכתבו, שהבהמה כשרה [66]; יש מי שכתב, שהבהמה טריפה [67]; ויש מי שחילקו, שאם הוא שחור או אדום, הבהמה כשרה, כי אנו מניחים שהוא נעשה מדם, ואם הוא לבן הבהמה טריפה, כי חוששים שסופו לנקב את הלב [68].
 שני לבבות בעוף [69] - טריפה [70].
 כיס-לב מלא מים - יש מי שהכשיר את הבהמה [71], ויש מי שהטריף [72].
 אין טריפות בטרפס הלב, היינו גם כשהוא חסר, או ניקב, או נימוק, או שיש לבהמה שני טרפשים, וכיו"ב - הבהמה כשרה [73].

בדיני הכשרות לאכילה

האוכל לב של בהמה, משכח תלמודו [74], ויש שכתבו להיזהר מלאכול גם לב חיה ועוף [75]; לעומתם יש שכתבו, שרק בני תורה, צנועים, יודעי ספר ומדקדקים נוהרים בזה [76].
 יש אומרים, שרק זכרים צריכים להקפיד להימנע מאכילת לב [77]; ויש הסבורים, שגם נשים צריכות להקפיד בכך [78].
 טעם היוצא מן הלב אינו אסור באכילה [79].
 דם הלב המובלע בבשרו, דינו כשאר דם איברים, שעוברים עליו בלאו, ואין חייבים עליו כרת [80].
 דם הלב הנמצא כנוס בתוך חללו - אם הוא בבהמה, שיש בתוך החלל כזית, חייבים עליו כרת, ואם הוא בעוף, שאין בדמו כזית, יש בו איסור של חצי שיעור, אבל אין עוברים עליו בכרת או בלאו [81].
 בעניין מליחה - צריך לקרוע את הלב, ולהוציא את דמו קודם המליחה [82]. יש אומרים, שלאחר הקריעה והמליחה מותר לאכול הלב אפילו בבישול; ויש מחמירים שלא לאכול לב מבושל, אלא צלי בלבד [83]. ובדיעבד אם בישלו, מותר גם לדעת המחמירים [84].
 אם מלחו את הלב ולא קרעו קודם לכן, או שצלו את הלב מבלי לקרועו קודם, חייבים לקרועו אחר מליחתו, והלב מותר באכילה, אף על פי שנמלח עם הדם שבתוכו [85], ויש מחמירים [86].
 אם בישלו את הלב בלי קריעה - יש מי שכתב, שדינו כמו במליחה וצלייה, ומותר לאחר קריעה [87]; ויש שכתבו, שהתבשיל אסור, עד שיהיה כנגד הלב כולו [88], והלב עצמו אסור, אפילו כשיש ששים כנגדו [89].
 חלב הלב מותר באכילה [90].
 ניקור - כלי דם מסויימים, המכונים בשם חוטיין, מוזכרים בחז"ל ובפוסקים, שאסורים משום דם [91], וצריך לנטלם מן הבהמה [92], או לחתכם [93].
 יש מי שכתב, שכלי דם אסורים מן התורה [94]; יש מי שנסתפק אם איסור כלי הדם הוא מדברי סופרים או מן התורה, ואף אם הם אסורים מן התורה, אין לוקים עליהם אלא מכת מרדות [95]; ויש מי שכתב, שאינם אסורים אלא מדרבנן [96].

בעניינים שונים

בשעה שמתוודה בתפילת 'אשמנו' ובתפילת 'על-חטא' יכה באגרוף על לבו לומר אתה גרמת לי [97].
 לאחר שמורידים המת לקברו, מניחים את ידיו על לבו [98]. אמנם בימינו המנהג לשים את ידי המת בצדי גופו, וטעם השינוי הוא, כי כיום הנוצרים נוהגים לשים ידי המת על לבו בתור סמל הצלב, ולכן שינוי בקהילות ישראל [99].

מקורות והערות

[1] לדוגמא: דברים כ ח; שם כח כח; תהלים קד טו ועוד; [2] איוב לח לו, ובדעת מקרא שם; אנציקלופדיה תלמודית, כרך ד, עמ' שסז; [3] כגון, אליבא דריקנא (גיטין ע א; חולין נט א); [4] שמות כח כט - ונשא וכו' על לבו; משנה סוטה א ה - עד שהוא מגלה את ליבה; מו"ק כב ב - קורע עד שיגלה את ליבו; [5] מו"נ א לט. וראה עוד במו"נ א עב; מלבי"ם פ"י תרומה, ברמזי המשכן. וראה שה"ש רבה ב לח, שהקב"ה נקרא ליבן של ישראל; [6] קפאו תהמת בלב ים (שמות טו ח); עד לב השמים (דברים ד יא); עודנו חי בלב באלה (שמו"ב יח יד); בלב ימים גבולך (יחזקאל כו ד). וראה סוכה מה ב - תמר זה אין לו אלא לב אחד, וכתב רש"י שם ד"ה אין לו, שהכוונה למעין מוח שיש במרכז התמר בלבד, ויש המפרשים את השם הארמי של אחד מארבעת המינים היינו הלולב, כמורכב משתי מילים: לו-לב, והיינו שהוא הלב = האמצע של התמר, ראה בפירושו רבנו בחיי עה"ת ויקרא כג מ; [7] ירמיה לב לט; רש"י שמות יט ב; [8] דברים ו ו; תהלים קיט לד; [9] נדרים כח א - דברים שבלב אינם דברים. במילון החדש, א. אבן שושן, ע' לב, על צירופים רבים אחרים; [10] משלי ד כג; [11] כוזרי מאמר ב לו, לח. וראה עוד בזוהר ח"ג רכא-רכז; [12] כוזרי מאמר ב מא; [13] כגון ויתקעם בלב אבשלום (שמו"ב יח יד); ויצא החצי מלבו (מל"ב ט כד); [14] הלב בצורות שונות, כולל לבב, ובצירופים שונים מוזכר במקרא 827 פעמים; [15] וראה באריכות בס' תורת הרפואה, עמ' 85 ואילך; [16] קהלת רבה א לח; [17] ילקוט ריש משלי רמז תתקטס. וראה על מדרש זה באריכות בדרשה לחתונה של הרמב"ן, הובא בכתבי הרמב"ן, שעוועל, ח"א עמ' קלג; במדבר רבה י כא; קהלת רבה א לח. וראה בהסבר המחלוקת העקרונית במשך חכמה בראשית א ה; שם שמות יב כא. וראה ברכות סא א - כליות יועצות, לב מבין, וכתב רש"י שם ד"ה והלב מבין מה יש לו לעשות, אם ישמע לעצת הכליות, אם לאו, וכן הוא במדרש ויקרא רבה ד ד, ושם יח א - הכליות מחשבות, והלב גומר המחשבה. ובסי' רזיאל המלאך, ד"י - הלב היא אהבה, היא השנאה, וכל חכמה ודעת ומזימה ומחשבה והרהור ממנה. ובספר אסף הרופא, ספר הרפואות, הוצאת ז מונטנר, סעיף 1337 כתב, שהלב הוא בית חדר הנפש, והוא מעיין עיצור הדם, הוא המהרהר והחושב והמייצע והמתאווה, ומשם ייוולד עומק החכמה והבינה. ועל כן ראוי ללב להיות מכונו בתוך בבית החדר במקום, ובסעיף 1341 - הדעת ושמיעת האוזניים מן הלב. השחוק והשקט והגילה והבכיה והדאגה מן הלב; [17] מנחות לו א; [18] זוהר ח"ג רנו; [19] משנה אהלות א ח. בזיהוי 'מפתח הלב' ראה באריכות

בספר התלמוד וחכמת הרפואה, עמ' 277-279, שהכוונה לעצם החזה, יחד עם הזוג הראשון של הצלעות, וראה שם בהסבר הדימוי למפתח, ובמנין העצמות המרכיבות מבנה זה; [20] חולין מה ב. וראה בספר אסף הרופא, ספר הרפואות, הוצאת ז, מונטנר, סעיף 1337 - "ויש ללב שני בטנים" (חדרים); [21] רמב"ם פיהמ"ש חולין ג א; רמב"ם שחיטה ו ה. וראה רע"ב חולין ג א, שכתב להיפך, היינו שהחלל הגדול הוא בימין, והקטן הוא בשמאל, והסביר התבונה ש"י"ד ס"י מ סק"א, שההבדל הוא בהסתכלות בבהמה, אם כדרך הילוכה, או כשהיא תלויה ברגליה, כדרך שבדקים אותה; [22] רש"י חולין מה ב ד"ה חלל. דברים אלו כפשוטם אינם מתיישבים עם השקפה אנטומית כל שהיא, ויש להבין את דבריו כפי שכתב בשו"ת רמ"ע מפאנו ס"י צב - הלב יש לו חללים, אחד בימינו ואחד בשמאלו, וכל אחד יש לו חדרים קטנים סביבו, והם החדרים הקטנים שפירש רש"י. הכוונה ב"חדרים קטנים" היא, כנראה, לשקעוריות הנוצרות בין הדפנות והכפססים - ראה א. שטינברג, אסיא, ו, תשמ"ט, עמ' 199 ואילך; [23] שו"ע יו"ד מ א. דבר זה נובע מתורתו המוטעית של אריסטו. החלל השלישי נקרא בתורתו בשם החדר השלישי. אמנם כבר גלינוס דחה שיטה זו, ומציין אותה כאחת משיגאותיו האנטומיות הרבות של אריסטו. גלינוס מוכיח בניתוח פומבי של פיל, שנתפס באתונה, שאפילו בחיה כה גדולה אין חדר שלישי. וראה על הדעות השונות של הקדמונים ביחס לחללי הלב בס' שער השמים לר' גרשון בן שלמה, הובא בס' דרך ישראל ברפואה, עמ' 102-103; א. שטינברג, אסיא, ו, תשמ"ט, עמ' 199 ואילך. ואמנם תמוה הדבר, שמחבר השו"ע סטה מהרמב"ם. לדעת לוינגר בס' מדריך להלכות טריפות, עמ' 89, ניתן להסביר דעה זו על ידי העובדה, שחיתוך הלב באופן רגיל לא מאפשר לזהות יותר משלושה מדורים. וראה בערוה"ש יו"ד מ ב, שניסה להסביר באופן שלא תהיה מחלוקת הפוסקים במציאות, אך הסברו קשה להבנה; [24] התלמוד וחכמת הרפואה, עמ' 130; [25] חולין מט ב; [26] ואמנם בירושלמי תרומות סופ"ת, ובזוהר ח"ג עמ' רנו נקרא הפריקד בשם כיס הלב - כל האיברים תלויים בלב, והלב תלוי בכיס; [27] שו"ת חכם צבי ס"י עז; [28] כוזרי, מאמר שני, כו; [29] ברכות לט א; עירובין כט א; [30] עירובין כט ב; ירושלמי כלאים א א. וראה ר"ש במשנה כלאים א א ופני משה ירושלמי שם; ברכות נא א; נדרים כו ב. וראה ברמב"ם נדרים ח ז, וטושו"ע יו"ד רלב ט; בראשית רבה מח יא; פסחים מב א; חולין נט א; [31] משלי יג יב; [32] ברכות לב ב; [33] ר"י שם ד"ה ומעיי; [34] כתובות קיא א; [35] רב חסדא ורבה בר רב הונא ישבו בדין כל היום וחלש ליבם (שבת י א); [36] ברכות מ א; [37] ראה ברכות כח ב - בענין רב אויא; תענית ז א - בענין רבי זירא; [38] עירובין כט ב; [39] רש"י שבת קמ א ד"ה ליוקרא; [40] שבת קמ א; [41] שבת שם; רמב"ם שבת כא כב; טושו"ע או"ח שכא יח. ומה שכתב בשו"ע שם, שדרך רפואתו לשתותו שבעה ימים, כבר הגיה בבאור הגר"א שם, שצ"ל שלושה ימים כגירסתנו בגמרא ובטור; [42] גיטין סט ב; [43] גיטין סט ב; [44] ראה הלעז של רש"י שם, וכן תירגם רש"י בשבת ט ב ד"ה יתעלפה; [45] גיטין שם. וראה שם, שהטיפול המוצע לכובד הלב, אם הוא ניתן לדפיקות הלב, הרי הוא מחמיר את המצב; [46] גיטין סט ב; [47] רש"י גיטין שם ד"ה לצרחה; [48] גיטין סט ב; [49] ברכות מ א; [50] ב"ק פ א; תמורה טו ב; ירושלמי סוטה ט י; [51] ר"ן, כתובות שם; [52] כתובות ס א; [53] תוס' שם ד"ה גונח; רמב"ם שבת כא יד; טושו"ע או"ח שכח לג; [54] שבת יא א; [55] קהלת רבה, ז מו; [56] דברים כח כח, וכפירוש רש"י שם "אוטם הלב", ויש מי שכתב שהכוונה למונח המודרני של אוטם לב - ראה דרך ישראל ברפואה, עמ' 30, הע' 1. יש להעיר, שחז"ל לא הזכירו כלל את השינויים הטרשתיים בעורקים של בעלי חיים, ולא תיארו מצב של אוטם שריר הלב. הסיבה היא, שאמנם זהו מצב שכיח בבני אדם, אך הוא נדיר בבעלי חיים; וכן לא נידונו הפרעות במסתמי הלב בחז"ל; [57] ראה א"ע, רמב"ן, ספורנו ורבנו בחיי שם; [58] ראה נ. רוגין, הרפואה קכו: 618, 1994; צ. קליין, הרפואה קכח: 399, 1995; [59] חולין מה ב; רמב"ם שחיטה ו ה, וראה מ"מ שם; טושו"ע יו"ד מ א-ב. וראה בערוה"ש יו"ד מ ג; [60] כס"מ שחיטה י ט. וראה באריכות בשו"ת חכם צבי ס"י עז-עד, שלא ייתכן שיחיה בעל חיים בלא לב; [61] שו"ת חכם צבי, שם, והעיד שכן פסק המהר"ל מפראג. וכן הכריע החזו"א יו"ד ס"י מ אות יד; [62] כס"מ שחיטה י ט; [63] תוס' חולין מב א ד"ה ניקב; שו"ת הרשב"א ח"א ס"י קיג; טושו"ע יו"ד מ ה; [64] בשער השמים מאמר תשיעי, כתב שצידדים נוהגים להוציא לב ציפורים, והן ממשיות לעוף אחר כך, וכתב שם, שכן הוכיח גלינוס, כשהוציא לב מקוף, והוא המשיך להתנועע שנים עשרה שעות; שו"ת מהר"ח אור זרוע ס"י קמו, נשאל הרבה פעמים ביחס לתרנגולת שנמצאה ללא לב, ונבהלתי שיש בריה יכולה לחיות בלא לב מכוח הטבע, ואמרו לי שבדואי מצאו פעמים רבות; פחד יצחק ע' ניטל, מעיד על מקרים כאלו, וכן מביא מקורות נוכריים לדעה זו; [65] האפודי מו"נ א עג; פלתי ס"י מ סק"ד, אשר מביא באריכות תשובת חכמי האוניברסיטה של האלה, בשאלה אם יתכן בע"ח ללא לב, ומסיק שאמנם בעל חי שליבו נפגע או הוצא - ימות, אבל יש מצבים שאיזה איבר יפעל כמו לב, אף על פי שבצורתו החיצונית או במקומו איננו דומה ללב מקורי. אך כבר השיג עליו החזו"א יו"ד ס"י מ אות יד, שדבריו תמוהים, דוודאי הבשר המתפקד בתפקיד הלב, ומחיה את בעל החי, הוא באמת הלב, ואם נשתנתה צורתו החיצונית, לא מצינו שהלב נטרף בשינוי תואר וכו', והוראת החכ"צ ומהר"ל מפראג קיימת; [66] ב"ח יו"ד ס"י מ; ש"ך בנקוה"כ על הטי"ז יו"ד ס"י מ סק"ד; [67] ט"ז יו"ד ס"י מ סוסק"ד; [68] תבו"ש יו"ד ס"י מ סק"ד; פרמ"ג יו"ד ס"י מ במש"ב"ז סוסק"ד; ערוה"ש יו"ד מ טו. וראה עוד בשו"ת חת"ס חיו"ד ס"י מג; דרכ"ת יו"ד ס"י מ סק"ז; [69] בספרות הוטרנירית מתוארים מקרים בודדים של מספר לבבות, ולמשל מתוארת תרנגולת עם ארבעה לבבות, ותרנגולת עם שבעה לבבות. מעניין לציין, כי גם בספרות ההלכתית וגם בספרות הוטרנירית מתואר המצב של מספר לבבות רק בעופות; [70] דרכ"ת ס"י מ סק"ח, בשם כמה אחרונים; ערוה"ש יו"ד מ טו; [71] שו"ת מהריק"ש, הובא בבאה"ט יו"ד ס"י מ סק"ה; [72] פרמ"ג יו"ד ס"י מ בשפ"ד סק"א. וראה בדרכ"ת יו"ד ס"י מ סק"יב באריכות, שיטות האחרונים במחלוקת זו; [73] דרכ"ת יו"ד ס"י מ סק"ו; [74] הוריות יג ב; [75] ש"ך יו"ד ס"י עב סק"ב, מביא מתשב"ץ קטן ס"י תקנח, שהמהר"ם מרוטנברג נזהר מלאכול גם לב של עוף, וכתבו הש"ך שם, והפרמ"ג בשפ"ד שם סק"ב, שכן נוהגים; שו"ע האריז"ל, בהלכות דברים השייכים לסעודה, הלכה ט; מג"א ס"י קע סק"יט; מ"ב שם סקמ"ה, שצריך לזהר מאד, שלא לאכול לב בהמה, חיה ועוף. אך ראה ברמ"א יו"ד יא ד, שמשמע שאוכלים לב עוף; [76] כנה"ג יו"ד ס"י עב הגב"י אות ד; פרמ"ג יו"ד ס"י עב בשפ"ד סק"ז; חכמת אדם ריש כלל לד; [77] חוות דעת ס"י עב חידושים סק"ב; [78] כף החיים עו"ד ס"י עב אות ו; [79] שו"ת מור ואהלות, אהל ים המלח ס"י ג. וראה בס' שמירת הגוף והנפש ס"י יב סק"ב; [80] כריתות כב א; רמב"ם מאכלות אסורות ו ה; [81] כריתות כב א; חולין קט א; רמב"ם מאכלות אסורות ו ו. וראה באנציקלופדיה תלמודית, כרך ז, ע' דם (א), עמ' תלב-תלג, במחלוקת הראשונים בהגדרת הדם הכנוס בלב; [82] חולין קט א; רמב"ם מאכלות אסורות ו ו; טושו"ע יו"ד עב א; [83] טושו"ע יו"ד עב א, במחבר וברמ"א. וראה בטי"ז שם סק"א, שאין להחמיר; [84] ש"ך שם סק"ב; [85] טושו"ע יו"ד עב ב; [86] רמ"א שם; [87] רמב"ם שם; [88] טושו"ע שם. וראה בטי"ז שם סק"ד, שיש המסתפקים כשיש ששים כנגד דם הלב; [89] רמ"א יו"ד עב ב. וראה בבאור הגר"א שם סק"ח; [90] רמב"ם מאכלות אסורות ז ט, על פי חולין מט ב; [91] ראה פירוטם באנציקלופדיה תלמודית, כרך יג, ע' חוטי"ן עמ' סז ואילך. ואף שהוסיפו הפוסקים כלי דם שונים יותר ממה שמוזכר בגמ' חולין צג א, וברמב"ם מאכלות אסורות ו ו-טו, עדיין צ"ע מדוע נזכרו דווקא כלי דם אלו ולא אחרים; [92] רמב"ם מאכלות אסורות ז י; [93] ראה אנציקלופדיה תלמודית, שם; [94] ס' העיטור שער הכשר בשר, וראה באנציקלופדיה תלמודית שם הע' 15; [95] רמב"ם מאכלות אסורות ז טז; [96] מ"מ שם; [97] מג"א ס"י תרז סק"ג, בשם מדרש קהלת; [98] ירושלמי נזיר ט ג; ב"י יו"ד ס"י שסב; ביאור הגר"א יו"ד ס"י שסב סק"ד. וראה בסוף דברים רבה, בפטירת משה; [99] גשר החיים ח"א פט"ו הע' 4.

Israel

ישראל
כסלו תשע"ב

גר כדיין בבית דין לגיור

השאלה

בשו"ת במראה הבזק חלק ג סי' פב פסקתם שלכתחילה אין להרשות לגר לשבת כדיין בבית דין לגיור, וכתבתם שם בהערה 3 כי אף שיש לפקפק בדברי החכמת שלמה, שמשמע מדבריו שאפשר, "הואיל ולא מצאנו פוסק שמכשיר במפורשות, אין לנו כוח לפסוק נגד המשתמע מדברי החכמת שלמה".
ראיתי שישנם פוסקים שפסקו בפירוש להתיר לגר לשמש בבית הדין לגיור, וראו בשו"ת בית מרדכי (חלק א סי' פ), וכן פסק הרב משה שטינברג בספרו חוקת הגר, וציין שכך פסק בשו"ת שארית ישראל (יו"ד סי' כב). כן כתב גם הרב גדליה פלדר בנחלת צבי (חלק א עמ' 226). וראיתי שצינו שכן מובא במענה אליהו לאדר"ת (סי' פא).
לאור הנ"ל ברצוני לשאול אם פסק ההלכה שכתבתם משתנה בהתאם, ויש להתיר לכתחילה לגר לשבת בבית דין לגיור?

תשובה

אכן, גר¹ יכול לשמש כדיין בבית דין לגיור².

¹ כדי להבהיר את השינוי בפסיקה בין הכתוב בשו"ת במראה הבזק חלק ג לבין מה שאנחנו פוסקים כאן, נקדים ונרחיב את הנושא: במשנה בנדה (ו, ד) אמרו: "כל הראוי לדון דיני נפשות – ראוי לדון דיני ממונות, ויש שראוי לדון דיני ממונות ואינו ראוי לדון דיני נפשות". ובגמרא (מט ע"ב) אמרו: "כל, לאתויי מאי, אמר רב יהודה: לאתויי גר". הרי שגר כשר לדון, ולכאורה אפילו לדון ישראל, כיוון שהמשנה לא מיעטה וכללה את כולם. ואילו בגמרא ביבמות (קב ע"א) כתוב: "גר דן את חברו דבר תורה, שנאמר: 'שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה' אלהיך בו, מקרב אחיך תשים עליך מלך', עליך הוא דבעינן מקרב אחיך, אבל גר דן את חברו גר, ואם היתה אמו מישראל – דן אפילו ישראל". בראשונים נאמרו כמה תירוצים לסתירה.
דעת רש"י היא שגר יכול לדון אפילו ישראל בדיני ממונות, וכפשט הגמרא בנדה, ואילו הגמרא ביבמות, שקבעה שגר אינו יכול לדון ישראל, מדברת בדיני נפשות. ותוספות בסנהדרין (לו ע"ב ד"ה חדא) מתרצים שכוונת הגמרא בנדה רק שגר יכול לדון גר אחר, ואילו ביבמות באו למעט שאינו יכול לדון ישראל. ובתוספות ישנים (על הגליון מסכת יבמות מה ע"ב אות א) כתבו שיש חילוק בין כפייה לבין רצון. כלומר, כשריבו גר לדון, זה רק אם בעלי הדין קיבלו אותו עליהם כדיין, ואז גר יכול לדון אפילו ישראל, ואילו בכפייה אינו יכול לדון ישראל, אלא רק גר אחר, כדברי הגמרא ביבמות. הסברה לחילוק זה ברורה, משום שהמקור לכך שגר אינו יכול לדון הוא הפסוק "שום תשים עליך מלך... מקרב אחיך", והיינו ענייני שררה, וזה שייך דווקא כאשר דן בכפייה. וכן מבואר בתוספות ביבמות קא ע"ב ד"ה ואנא.

עיינו לעיל בתשובה לא בהערה 1 הרחבה נוספת.

² בחכמת שלמה (יו"ד רסח סעיף ג) כתב כי השאלה אם גר יכול לשמש כדיין בבית דין לגיור תלויה במחלוקת רש"י ותוספות ביבמות קב ע"א. בשו"ת במראה הבזק (ח"ג סי' פב) ביארנו שהוא מדמה גירות לדיני נפשות, הואיל ולגירות יכולות להיות השלכות של דיני נפשות. על כן, לרש"י, הסובר שגר יכול לדון גר אחר אפילו בדיני נפשות, הוא הדין שיכול להיות דיין בגירות. לתוספות, שאף בדיני ממונות גר לא יכול לדון בכפייה, ממילא הוא לא יוכל לשמש דיין בבית דין לגיור. על פי זה הסקנו בשו"ת במראה הבזק (שם) שכיוון שהחכמת שלמה הוא הפוסק היחיד שעסק בפירוש בשאלה זו, הרי שקשה להקל כנגדו. ומאחר שהלכה כדעת תוספות, הרי שדיין גר לא יוכל להיות דיין בבית דין לגיור כמו שאינו יכול להיות דיין בדיני נפשות. אמנם בהערות שם הוספנו שפשוט יותר לדמות גירות לממון ולא לנפשות, ולכן יש להקל בשעת הצורך.

אבל המעיין בתשובה של בעל חכמת שלמה עצמו (שו"ת טוב טעם ודעת, כרך ו' מהד' תשס"ג), יו"ד, מהדורא רביעא חלק שני, סי' רסח, עמ' תקצה, מ"כת"י על אה"ע מהדורא ה"י) יראה שהוא לא דימה גירות לדיני נפשות, פשיטא דיכול לקבל גרים גם כן, אך לדעת התוספות "הנה הן אמת לדעת רש"י יבמות קב דגר דן את חברו גר הוי אפילו לדיני נפשות, פשיטא דיכול לקבל גרים גם כן, אך לדעת התוספות החולקים שם וס"ל לדיני נפשות אינו יכול לדון, ובעל כרחנו היכי דבעינן מומחים לא מהני גר אפילו לחברו גר, ואם כן הרי תוספות ביבמות דף [מו ע"ב] כתבו דגרות דומה לגזלות וחבלות דבעינן דוקא ג' מומחים, ומה שמקבלים גרים בזמן הזה הוי רק מכח שליחותיהו דקמאי עבדינן, ואם כן יש לומר היינו רק ישראלים הראויים להיות מומחים, אז הוי שליחותיהו דקמאי, דהוי 'אתם גם אתם לרבות שלוחכם', דהוי דומיא דאתם. אבל גר דאינו ראוי להיות מומחה וסמוך היכי דבעינן סמיכה יש לומר דאינו בר שליחות כיון דאינו דומיא דקמאי... גם יש לומר כיון דכתיב 'משפט אחד יהיה לכם ולגר', ומזה למדו דבעינן ג' הראוי לדין, אם כן הוקשו זה לזה והראוי לכם ראוי לגר, ושאינו ראוי לכם אינו ראוי לגר. ולכך לדעת התוספות נראה דגר אסור לקבל גרים".

כדי להבין דרכו של החכמת שלמה יש להקדים את דברי קצות החושן (סי' ז ס"ק א) שכתב:
"בפרק מצות חליצה דף קב [ע"א] אמר רבא גר דן את חברו דבר תורה שנאמר: (דברים יז, טו) 'שום תשים עליך מלך מקרב אחיך', עליך הוא דבעינן מקרב אחיך אבל גר דן את חברו הגר... ומשמע דבאמו מישראל יכול לדון דבר תורה, דהא רבא התחיל בזה דיכול לדון דבר תורה, ועוד דהא קראי דריש, ואם כן היכי משכחת דבר תורה, דהא רבא סבירא ליה בפרק קמא דסנהדרין (ג ע"א) דמן התורה בעינן סמוכין אפילו בהודאות והלואות. וכיון דלדיני נפשות ודאי בעינן אביו ואמו מישראל, ומבואר ברמב"ם פרק ד מהלכות סנהדרין (ח-ו) דאין סומכין עד שיהיה ראוי לכל הדברים, וזה לשונו: 'יש להם למנות כל מי שירצו לדברים יחידים, והוא שיהיה ראוי לכל הדברים, כיצד? חכם מופלא שראוי להורות לכל התורה כולה יש לבית דין לסמוך אותו וליתן לו רשות לדון ולא להורות באיסור והיתר וכו', חכם מופלא שהוא סומא בעיניו אחת אף על פי שהוא ראוי לדיני ממונות אין סומכין אותו לדיני ממונות מפני שאינו ראוי לכל הדברים וכן כיוצא בזה', והוא מהירושלמי פרק קמא דחגיגה (הלכה ח), ואם כן היכי משכחת דבר תורה? וכן אפילו חברו הגר היכי דן מן התורה הא אינו סמוך, ונהי דבחבירו הגר אינו צריך מקרב אחיך, אבל דין סמוכין לא חלקה התורה בין אזרח לגר. על כן צריך לומר דמיירי רבא בלי כפייה, ומשום הכי דן דבר תורה, דלא בעי סמוך אלא בעל כרחן, ובלי כפייה לא בעינן סמוכין, ואפילו הכי לישראל אסור משום דכתיב מקרב אחיך תשים עליך מלך, וכמו שפירש רש"י, דיין".

הקצות החושן הקשה: מהגמרא ביבמות משמע שגר יכול לדון את חברו מן התורה, אבל קשה, שהרי גם לדיני ממונות צריך סמוך מן התורה, ואחד התנאים להיות סמוך הוא להיות ראוי לדון בכל התורה, אפילו לדיני נפשות. ואם נאמר שגר דן את חברו מן התורה, הרי שגם לזה צריך להיות סמוך מן התורה, אבל איך יהיה סמוך אם אינו ראוי לדון בכל דיני התורה? קושיה זו הביאה את בעל קצות החושן לנטות לשיטה שגם את חברו הגר יכול לדון רק מכוח קבלה. אף החכמת שלמה סבר כדברי בעל קצות החושן, שגר לא יכול להיות דיין כיון שהוא לא יכול להיות סמוך, ולכן רק לשיטת רש"י, הסובר שגר יכול להיות לדון את חברו בדיני נפשות, יכול להיות דיין בבית דין לגיור. לעומת זאת, לשיטת תוספות, שגר לא יכול לדון כלל דיני נפשות, הרי שאינו יכול להיות סמוך ולהיות דיין לדבר מן הדברים. על דברי החכמת שלמה יש להעיר:

ראשית, ההנחה שמי שאינו יכול לדון דיני נפשות, אינו יכול לדון כלל, אינה מוסכמת. שהרי בשו"ת דברי יציב (ח"מ סי' ב אות ה) כתב: "ואולי יש לומר עוד דמה שאמר הרמב"ם דבעינן ראוי לכל הדברים, היינו לכתחלה, ובדיעבד שפיר מהני סמיכה לדבר אחד אף שאינו ראוי לכל הדברים. ואתי שפיר קבלת גרים מן התורה, דלענין הא סמוכין אגן בשליחותיהו ודו"ק". וכן כתב בטבעות החושן (על קצות החושן שם ד"ה ובאמת). יתרה מכך כתב הרב חיים דוד הלוי בספר דבר המשפט (להלכות סנהדרין ד ח"ג, אות ב עמ' 174—175) שדין זה אינו אלא לכתחילה, כאשר ישנם דיינים הראויים לדון אף בדיני נפשות. ועיין עוד בדברי מורינו הגר"ש ישראל (עמוד הימיני סי' ג, במיוחד אות ד). אמנם במנחת חינוך (מצוה תצא אות ט) דחה סברא זו, ולדעתו אין לחלק בין לכתחילה לבין בדיעבד.

שנית, דברי החכמת שלמה מבוססים על ההנחה שדין בבית דין לגיור צריך להיות סמוך, וגם היום שאין סמוכים ו"שליחותיהו קעבדינן" ניתן למנות מי שאינו סמוך רק אם הוא על כל פנים ראוי להיסמך, ולכן, גר שאינו ראוי לדון דיני נפשות לפי תוספות, אינו יכול להיות דיין בבית דין לגיור. ואכן תוספות ביבמות (מז ע"א ד"ה משפט) הקשו איך אפשר לגייר היום שאין סמוכים? ותיירצו "דשליחותיהו קעבדינן". וכן תירצו עוד ראשונים. אולם ראשונים אחרים (רמב"ן, רשב"א, ריטב"א, נמוקי יוסף ביבמות שם ותיירצו בקידושין סב ע"ב גר בשם ר' נתנאל) נקטו שלגור לא צריך סמוכים מן התורה. ובהעמק שאלה (סי' נח אות ג) כתב יותר מזה, שלר"ף ולרמב"ם, שפסקו שמן התורה בדיני ממונות כשר אפילו דיין הדיוט אחד, וכרב אחא, הרי שלשיטתם כן הדין בגירות. לפי זה, יש לומר שאין לפסול גר מלכהו בבית דין לגיור, אף שהוא אינו יכול להיות סמוך.

שלישית, אף אם נאמר שדווקא סמוכים יכולים לגייר, הרי שיש לומר שבזמן הזה, שאין סמוכים ו"שליחותיהו קעבדינן", לא צריך אפילו מי שראוי להיות סמוך. כל דברי קצות החושן לענין גר נאמרו לגבי שיטת רבא שהתייחס למצב של עיקר הדין, וסובר שמצד אחד מן התורה זקוקים בהודאות והלוואות לשלושה מומחים, אבל מצד שני גר דן את חברו דבר תורה. אכן, הלכה למעשה, היום שדנים מכח שליחותיהו אין הכרח שצריך להיות ראוי להיסמך. כך נוקט קצות החושן בפירוש לגבי סומא (סימן ז ס"ק ב), שאף שהוא אינו ראוי להיות סמוך, משום שיש בו מום, הרי שבזמן הזה שליחותיהו קעבדינן, ולא צריך להיות ראוי לכל התורה, ורק משום היקש של ריבובי לנגעים הוא פסול אף בזמן הזה. ולפי זה, דברי החכמת שלמה, שהצריך ראויים לכל התורה גם היום שדנים מכח שליחותיהו, אינם מוכרחים.

עוד יש לציין לדברי שו"ת מוה"ר"ש מוהליבר (ח"מ סי' ט, על שולחן ערוך ז, א) וכן בדברות משה (קידושין, הערה קיד עמ' רעג) שכתבו שסמוכים את הגרים שראויים לסמיכה אף שאינם ראויים לכל התורה, שהרי גר דן את חברו דבר תורה והוא אף לדיני גזלות וחבלות המצריכים מומחים.

נציע להלן הבנה אחרת בפסול הגר מלדון:

נראה שישוד קושייתם של חכמת שלמה וקצות החושן נובע מההבנה שגר פסול מלדון ופסולו הוא כפסול הגוף, וזה הביא את בעל קצות החושן לדחוק ולומר שאפילו בדיני ממונות גר יכול לדון את חברו רק אם קיבלו עליהם. אמנם מהגמרא ביבמות יש לומר שהפסול לגר לדון הוא רק מניעה מלמשמש בתפקיד שיש בו שררה, ודין הוא תפקיד שיש בו שררה. אכן, גר יכול לדון חברו משום שאז אין בעיית שררה, מפני שהמניעה למנות גר לשררה הוא רק כלפי ישראל. נמצא שגם לפי רש"י וגם לפי תוספות גר יכול לדון את חברו הגר כיוון שכאשר המניעה מלדון בנפשות אינה מניעה עצמית, לא צריך את התנאי של ראוי לדון לכל התורה. וכן נראה מדברי נתיבות המשפט (סי' ז ס"ק א) המיישב את קושיית קצות החושן, שבאמת רבא דיבר בימינו, ש"שליחותיהו קעבדינן", ומכל מקום אין איסור עצמי על הגר לדון, אלא ישנה רק בעיית שררה, ובעצם היותו דיין שדן את ישראל עובר איסור מן התורה של שררה. לעומת זאת, בגר הדין את חברו הגר אמרו בגמרא ביבמות שאין איסור שררה, שנאמר "שום תשים עלך" ולא על גרים, וממילא מותר מן התורה. גם בעל האורים ותומים (אורים סי' ז ס"ק א) הולך בשיטה זו. הוא מביא את הסברו של הרא"ש (סנהדרין פרק ד סי' י) שכאשר הגמרא בסנהדרין (לו ע"א) הסבירה שדברי המשנה ש"הכל בשרים לדון" באים לרבות גר להיות כשר לדון דיני ממונות, מדובר דווקא בלי כפייה. אבל באורים הקשה על זה, שכיוון שעל ידי קיבלו עליהו מותר לגר לדון אפילו ישראל, והרי לפי שיטתו (בסי' ה) די בהליכה לפני הדיין כדי שייחשב שקיבל את הדיין עליו, אם כן מה החידוש של המשנה? והרי בכל הפסול לדון מועיל קיבלו עליהו (וכפי המפורש בשולחן ערוך ח"מ סי' כב)?

האורים מתרץ: "וצריך לומר דמכל מקום קודם גמר דין יכול לחזור בו, מה שאין כן בגר דכשר בעצמותו רק דאין לו כפייה על ישראל, ואם קיבלוהו מעצמו תו לא יכול לחזור אפילו קודם גמר דין". לכאורה יש לבאר דבריו כפי שהסברנו, שהגר אינו פסול לדון מצד פסולי הדיינות, אלא יש לו פסול חיצוני של שררה. ולכן מחדש האורים שקבלת גר לדון שונה מהותית מקבלת שאר פסולי הדיינות. שהרי בגר הקבלה מבטלת את הגדרת השררה, וכיוון שקיבל עליו בתחילת הדין את הגר לדיין, שוב אינו יכול לחזור בו, שהרי הגר כעת נהפך לדיין לכל דבר ואין חשש של שררה.

על פי הביאור הזה עולה שאין בעיה לגר להיות דיין בבית דין של גיור, משום שלפני גר חברו אין בעיה של שררה. ואכן כפי מה שכתוב בשאלה מצאנו רבים מהפוסקים שהקלו לגר להיות דיין בבית דין לגיור, עיין שו"ת בית מרדכי (לרב מרדכי פוגלמן, חלק א סי' פ) ושו"ת שארית ישראל (לרב י"ז מינצברג, יו"ד סי' כב) וכן כתב בספר חוקת הגר (עמ' לג) וכן כתב האדרת"ת (שו"ת מענה אליהו סי' פח) ש"ברור שיכולים" גרים להיות דיינים בבית דין לגיור לפי השיטות שגר דן ישראל שלא בכפייה (אמנם מודה שלהגהות מרדכי, הסובר שגר דן רק חברו הגר שלא בכפייה, יש לומר שלא יוכל להיות דיין לגיור). ועוד עיין בשו"ת ציץ אליעזר (חלק יג סי' פ) בשם הרב שלמה זלמן בהר"ן (ומכתבו מופיע באבני קודש סי' מט).

לאור ביאור זה של האורים והנתיבות יש לבאר את מחלוקתם של רש"י ותוספות המובאת לעיל. לרש"י, גר כשר לדון חברו הגר אפילו לנפשות, ונפסל רק לדון ישראל. ואילו לתוספות, לדיני נפשות הגר פסול לדון אפילו את חברו, והוא כשר לדון בדיני ממונות רק ב'קיבלו עליהו'.

אפשר לומר שלרש"י גר יכול לדון דיני ממונות משום שתפקיד בית דין לממונות הוא רק לברר את דין התורה, אבל החיוב עצמו כבר חל משעת ההיזק או משעת ההלוואה, ואין בזה משום שררה. לעומת זאת, בדיני נפשות, בית הדין יוצר את החיוב, ולכן גר לא יכול לדון ישראל בדיני נפשות. אבל תוספות סוברים שעצם ההתמנות להיות חבר בית הדין זה עצמו נחשב שררה, ולכן אפילו לממונות אינו יכול להיות דיין, אלא אם קיבלו אותו, שאז אין שררה. אבל אף לתוספות גר יכול לדון את חברו הגר ואפילו בעל כורחו, שהרי איסור השררה הוא רק כלפי ישראל ולא כלפי הגר.

אמנם, לפי זה צ"ע מדוע גר אינו ראוי לדון את חברו הגר בדיני נפשות לפי שיטת תוספות. אולי אפשר ליישב שבאמת לדעת תוספות מעיקר הדין היה יכול לדון חברו גם בדיני נפשות, ואין איסור שררה, אלא שלהיכלל בכלל סנהדרין קטנה הדנה בדיני נפשות זו שררה, וזוהי כוונת המשנה שאינו יכול להיות בסנהדרין. נמצא שלתוספות ישנו הבדל גדול בין בית דין בדיני ממונות, שאין עצם המינוי אליו נחשב שררה (אלא אם דן את ישראל בעל כורחו), ובין סנהדרין הדנה בדיני נפשות, שעצם המינוי לה נחשב שררה.

יש לציין שיש שפקפקו בהיתר להיות דיין בבית דין המגייר מטעמים אחרים. הגר"ש אלישיב (מובא בספר הערות למסכת קידושין עו ע"ב, ד"ה כל משימות) סבר ש"אכן נראה דלענין לגייר את הגרים [שצריך בפני שלושה] אז פסול דיין שהוא גר, ומשום דעצם קבלת הגרים

זה נחשב שדן את ישראל, דזהו נדון להכניס גרים אל קהל ה', ונחשב שדן בזה את כללות קהל ה', וזה נחשב שדן את ישראל. כן נראה פשוט בסברא (ושאלתי את רבינו אם זה מעכב את הגירות כשאחד הדיינים הוא גר, ואמר רבינו שלדעתו זה לעיכובא). נראה שהבין שלמעשה אין הגר עומד לדין בפני הבית דין של הגיור, אלא כביכול כל כלל ישראל עומדים לפני בית הדין, והבית דין דן את כלל ישראל אם לצרף אליהם את פלוני הגר, ולזה ודאי נחשב שררה.

יש להעיר שבפסקי דין רבניים (דיני ממונות ובירור יוחסין, חלק ז עמ' תיז-תיח) מוזכר שהגריי"ש אלישיב הסתפק בזה להלכה ולמעשה. נוסף כי בספר שלמי שמואל (לרב שמואל ליב יאלוב, סי' מה עמ' קלו) כתב בהסבר דברי רש"י בקידושין (סב ע"ב ד"ה צריך שלשה) "שגירות איננו דין של גר, אלא דין של ישראל, שאנחנו עם ישראל דנים על הגברא של הגר אם הוא ראוי להיות מקובל אצלנו, וזה איננו דיני נפשות ולא דיני ממונות, אלא דין משפט ישראל, ועל כן נצרך דוקא ישראלים ולא לגריים". ומסבירו בספר גינת אגוז (לרב צבי שכטר, סי' לה אות ה) ש"כאן הבית דין נצרך לגרות אינם חשובים כדנים על הגר, אלא כאילו דנים עבור כלל ישראל אם מן הראוי ומן הנכון לקבל את הנכרי הזה כגר". ועיין עוד בדברי הרב שניאור קוטלר (שיח ערב על מסכת סנהדרין, סי' ג אות ה). ומכל מקום נראה שאין הכרח לזה, ויש לומר שאף שהם נבחרים לייצג את עם ישראל וכשלוחיו אין זה נחשב שררה, ועיקר שררתם הוא על המתגייר עצמו. זאת ועוד, הרב שכטר כתב שיש לומר שבית דין לגיור אינו מייצג את עם ישראל, אלא מייצג את השכינה, וכדעת הבית הלוי (פרשת לך לך) המובא בדבריו. וגם יש לומר שבית דין לגיור אינם דנים ופוסקים, ותפקידם אינו אלא לקיים דבר, ולפי הגדרה זו נראה שאין לגר איסור לדון בבית דין לגיור. וראה עוד בהרחבה במאמרו של הרב יצחק רונס, צירוף גר כדין בבית דין לגיור (אבני משפט יד).

לסיכום: האחרונים נחלקו אם גר יכול לכהן בבית דין לגיור. בעל החכמת שלמה פסל משום שהוא אינו ראוי להיות סמוך, ואילו אחרונים אחרים פסלו משום שהוא נחשב כדן את ישראל. לעומת זאת, אחרונים אחרים הכשירו משום שסוברים שאין צורך שיהיה ראוי להיות סמוך, וכלל לא ברור שבית דין לגיור נחשב כבית דין הדן את הישראל. ולמעשה מכיוון שרבו הפוסקים המכשירים גר לשמש כדין בבית דין לגיור, וטעמיהם של הפוסלים אינם מוכרחים, כתבנו שגר יכול לשמש כדין בבית דין לגיור.

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

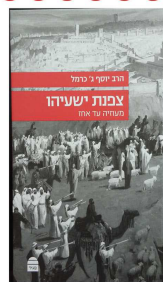
הרב משה ארנרייך   הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:
הרב זלמן נחמיה גולדברג
הרב נחום אליעזר רבינוביץ
הרב ישראל רוזן

חדש - "צפנת ישעיהו" מאת הרב יוסף כרמל

הנביא ישעיהו פעל באחת מהתקופות הסוערות והדרמטיות ביותר בחיי האומה הישראלית, תקופה של ציפייה למשיח שנשברה ברעש אדמה נורא, וחוללה גם מהפך רוחני ופוליטי. האור בקצה המנהרה הפציע שוב רק בימי של חזקיהו. צפנת ישעיהו: מעוזיה עד אחז מפגיש אותנו עם שלושה מלכים שעמדו בצומת היסטורי זה בתולדות עמנו: עוזיה, המלך שדרש את האלוהים אך לקה בצרעת בעקבות חטאו; יותם, המלך הצדיק ביותר בתולדות עמנו; ואחז, המלך אשר הכיר בקב"ה אבל לא האמין בהשגחתו.

בביאורו לנבואות ישעיהו, נצמד הרב כרמל, לדברי חכמינו וגדולי הראשונים, ומציע דרך מרתקת ללימוד תנ"ך בעקבות חז"ל. קריאה זו מבהירה את התכנית האלוהית ומבררת סוגיות עקרוניות באמונה. צפנת ישעיהו מגלה לקורא את משמעות הנבואות לדורו של הנביא ואת הרלוונטיות שלהן לדורנו.

לרכישה

הספר משטר ומדינה בישראל על פי התורה (4 כרכים) מאת הרב נפתלי בר אילן, יצא לאור בעריכה חדשה בהוצאת מכון "ארץ חמדה"

הספר מתמודד עם אתגרי השעה הניצבים בפני המדינה היהודית העצמאית ע"י ניתוח וברור מקיפים במקורות. בין הנושאים הנדונים - משטר דמוקרטי ומלוכני, שלטון החוק, הפרדת רשויות, ביקורת שיפוטית, טוהר השלטון, מדיניות פיסקלית ומוניטרית, שירותי רווחה, סל תרופות, איכות הסביבה, משפט בינלאומי, אמנת ג'נבה, כבוד האדם וחירותו, פיתוח האישיות, זכויות אזרח ועוד ועוד.

זכה בפרס הרב קוק ובפרס הרב ישראלי של מכון ארץ חמדה.

לרכישה